

Vedlegg C

Beskrivelse av planprosessen – revisjon av klima- og energiplaner for Gran, Lunner og Jevnaker kommuner

1. Bakgrunn for planarbeidet

Plan- og bygningsloven pålegger alle kommuner å ta klimahensyn i all planlegging. Dette gjelder både i planlegging av løsninger for energiforsyning og for areal og transport¹. I følge *Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene*² skal det innarbeides tiltak og virkemidler for å redusere utslipp av klimagasser og sikre mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging i kommuneplanen eller i en egen klima- og energiplan.

Videre skal kommunene legge *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging*³ til grunn for planstrategi og planer. Denne slår blant annet fast at regjeringen forventer at «fylkeskommunene og kommunene legger vekt på reduksjon av klimagassutslippene, energiomlegging og energieffektivisering gjennom planlegging og lokalisering av næringsvirksomhet, boliger, infrastruktur og tjenester.»

Kommunen skal også legge *Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging*⁴ og vedtatte regionale planer til grunn for arbeidet med egne planer og for behandling av private planforslag. Planretningslinjen berører energi- og klimaplanlegging blant annet ved å legge føringer for at utbyggingsmønster og transportsystem skal fremme utvikling av kompakte byer og tettsteder, redusere transportbehovet og legge til rette for klima- og miljøvennlige transportformer. Videre understrekes det at kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter må samarbeide om planleggingen for å sikre samordning av utbyggingsmønster og transportsystem.

Gran, Lunner og Jevnaker kommuner har tidligere utarbeidet egne kommunale temaplaner for energi- og klimaplaner for perioden 2009-2014. Disse planene var modne for en revidering, og kommunene vedtok å samarbeide om en felles revisjonsprosess i regionrådet 3.juni 2016. Siden de tre Hadelandskommunene har mange års erfaring med samarbeid på energi- og klimaområdet og har hatt en felles klimapådriverstilling siden 2009, ble det vurdert som hensiktsmessig og ressurseffektivt å samordne revisjonsprosessen⁵.

¹ Plan- og bygningsloven § 3-1 bokstav g, https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL_2-1-1#KAPITTEL_2-1-1

²

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/md/vedlegg/retningslinjer/planretningslinje_klima_energi_0909_04.pdf

³ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging/id2416682/>

⁴ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Statlige-planretningslinjer-for-samordnet-bolig--areal--og-transportplanlegging/id2001539/>

⁵ Planretningslinjen peker på at to eller flere kommuner og fylkeskommuner bør samarbeide når det er hensiktsmessig å samordne planlegging eller andre enkeltoppgaver over kommunegrensene. Dette er forankret i plan- og bygningsloven kapittel 9 om interkommunalt plansamarbeid og kommunelovens kapittel 5 om interkommunalt samarbeid. Samarbeidet kan ha ulikt omfang og grad av formalitet. Noen kommuner velger å lage hele klima- og energiplanen felles med nabokommuner, mens det for andre kommuner kanskje er tilstrekkelig å delta i et løst nettverkssamarbeid for å utveksle erfaringer.

2. Planens innhold

I tråd med *Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging* vil planen omfatte følgende;

1. Faktagrunnlag som legges til grunn for valg av mål og tiltak og som inneholder informasjon om klimagassutslipp, energiforsyning og energibruk i kommunene, samt hvilke utfordringer og muligheter kommunene har mht. energi- og klimaarbeidet. (Vedlegg A)
2. Oversikt over internasjonale, nasjonale og regionale forpliktelser og føringer for energi- og klimaarbeidet i kommunene. (Vedlegg B)
3. Mål, strategier, virkemidler og tiltak for å oppnå utslippsreduksjoner og mer effektiv energibruk og fornybar energiomlegging kommunene. (Kapittel 3 i plandokumentet)
4. Handlingsprogram med en tydelig ansvarsfordeling for oppfølging av klima- og energiplanen. (Vedlegg F)
5. Beskrivelse av hvordan energi- og klimaplanen skal følges opp i kommunene. (Kapittel 4 i plandokumentet)

3. Arbeidsform og organisering

Planprosessen har vært organisert som et prosjekt med følgende rolle- og ansvarsfordeling;

Prosjekteier: Regionrådet for Hadeland
Prosjektansvarlige: Rådmenn i Gran, Lunner og Jevnaker
Prosjektleder: Kristin Molstad, klimapådriver for Hadeland

Arbeidsgruppe: Øyvind Sørli, spesialrådgiver plan og samfunn, Gran kommune
Gard Olsen, eiendomssjef, Gran kommune
Kari-Anne Steffensen Gorset, rådgiver natur og miljø, Lunner kommune
Guri Kjærem, avdelingsleder eiendom, Lunner kommune
Sigri Rosø, arealplanlegger, Jevnaker kommune (t.o.m. juni 2017)
Ylva Swärd, ingeniør plan og Samfunn, Jevnaker kommune (f.o.m. juni 2017)
Kjersti Andresen, spesialkonsulent jord, Landbrukskontoret for Hadeland

Politiske styringsgrupper:

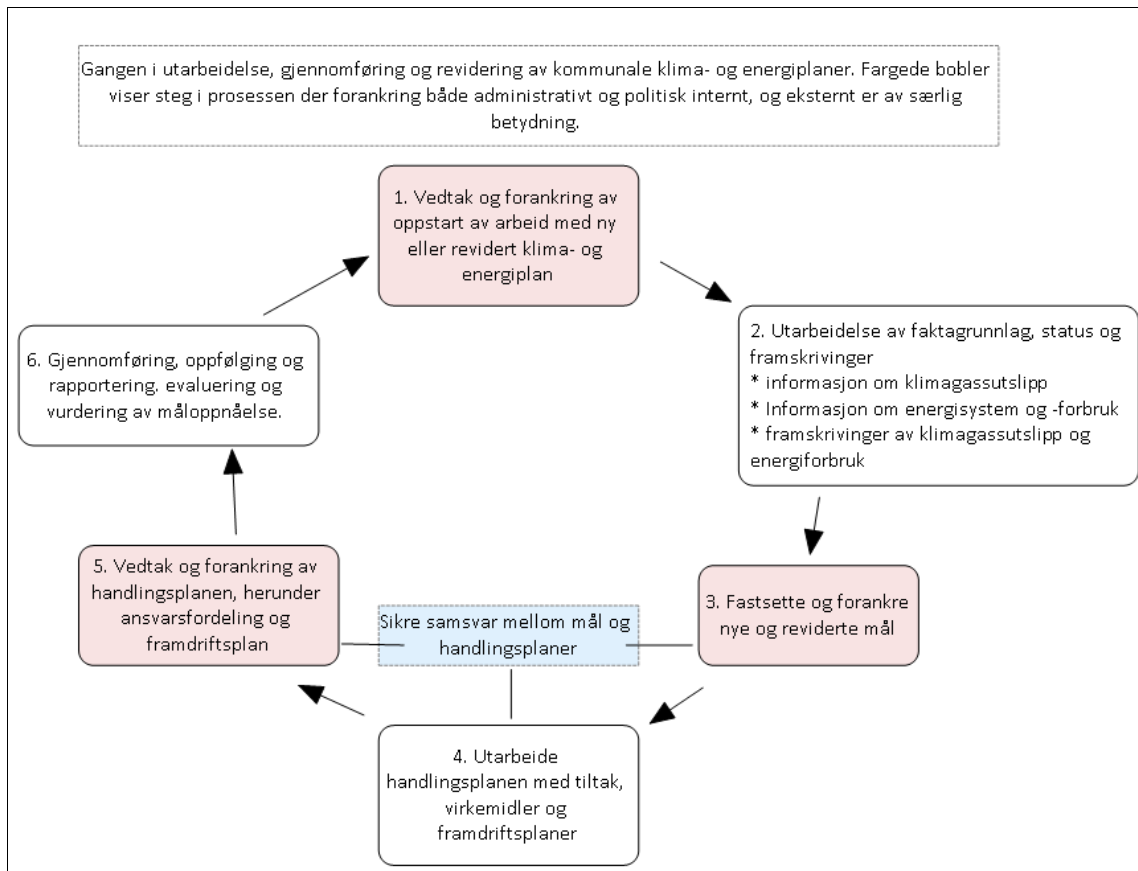
Politisk arbeidsgruppe for miljø og klima, Gran kommune.
Leder: Helge Tryggeseth

Komité for klima, infrastruktur, miljø og eiendom (KIME), Lunner kommune
Leder: Halvor Bratlie

Formannskapet, Jevnaker kommune
Leder: Lars Magnussen

4. Planprosessen

Revisjonen av klima- og energiplanen skal følge plan- og bygningslovens prosesskrav som illustrert i figuren under.

Kilde: miljokommune.no

Det ble gjort et politisk vedtak i regionrådet 3.juni 2016 om oppstart av planarbeidet i august 2016. Klimapådriver for Hadeland fikk prosjektlederansvaret for å koordinere planprosessen. Høsten 2016 ble det utført en evaluering av tidligere energi- og klimaplan, og det ble utarbeidet tidsplan og opplegg for medvirkning for den nye energi- og klimaplanen. Dette ble utført av klimapådriver i samråd med arbeidsgruppe og politiske styringsgrupper.

4.1 Tidsplan

Tidsplan for aktiviteter og milepæler i planprosessen:

	2016		2017												2018									
	Vår	Høst	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	
Forberedelser /Forankring																								
Vedtak av mandat/Avklare organisering																								
Etablere administrativ arbeidsgruppe																								
Evaluerer tidligere plan																								
Planlegge medvirkningsprosesser																								
Research (planer, datagrunnlag etc)																								
Informere om oppstart av planarbeidet																								
Dialogmøter med eksterne aktører (kunnskapsinnhenting)																								
Orienteringer om planprosess																								
Medvirkning																								
Engasjere politiske styringsgrupper																								
Arrangere workshops																								
Informasjonsbrosjyre til husholdninger																								
Innspillmøter med eksterne aktører																								
Åpent klimakontor på bibliotekene																								
Hadelandstinget																								
Planutkast																								
Evaluerer/oppsummere innspill fra medvirkningsprosesser																								
Planverksted med politiske styringsgrupper																								
Orienteringer om planutkast/status																								
Skrive planutkast																								
Høring																								
Politisk behandling i formannskap/kommunestyre																								
Til høring/offentlig ettersyn																								
Vurdere høringsuttalelser																								
Sluttbehandling																								
Politisk behandling i formannskap/kommunestyre																								

4.2 Aktiviteter og milepæler

Her er en oversikt over sentrale aktiviteter:

Aktivitet	Aktør/målgruppe	Dato	Merknad
Orienteringer om status for planprosess/planutkast	Regionrådet	2.sept 2016 27.jan 2017	
	Regionadministrasjonsmøte med rådmenn og ordførere	14.okt. 2016 9.des. 2016 13.feb. 2017	
	Gran kommunestyre	16.juni 2016	

		13.okt. 2016 20.sept. 2017	
	Gran ungdomsråd	21.sept. 2017	
	Lunner eldreråd	26.sept. 2017	
	Lunner råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne	27.sept. 2017	
Politiske styringsgruppemøter (orienteringer)	Gran (politisk arbeidsgruppe for klima og miljø)	15.juni 2016 12.sept. 2016 5.des. 2016 9.jan. 2017 2.feb. 2017 3.april 2017 21.aug. 2017 6.nov. 2017	
	Lunner (KIME-komiteen)	1.nov. 2016 20.feb. 2017 26.april 2017	
	Jevnaker (formannskapet)	31.jan. 2017	
Planverksted/arbeidsmøter med politiske styringsgrupper	Gran (politisk arbeidsgruppe for klima og miljø)	8.mai 2017 15.juni 2017 9.okt. 2017	
	Lunner (KIME-komiteen)	29.mai 2017, 29.aug. 2017 10.okt. 2017	
	Jevnaker (formannskapet)	14.juni 2017 28.aug. 2017 11.okt. 2017	
Hadelandstinget (med bærekraft og klimaplan som tema)	Ca. 60 representanter fra formannskap, kommuneadministrasjon og næringsliv i Gran, Lunner og Jevnaker	5.mai 2017	Faglige innlegg om bærekraft og klima. Gruppearbeid for klimaplanen.
Dialogmøter	Fylkesmannen i Oppland	18.april 2017	Om planprosess
	Asplan Viak, CO2fokus, Miljøfyrtårn, Oppland fylkeskommune	23.nov. 2016	Om metoder for klimaregnskap
	Landbrukskontoret	2.mai 2017 16.mai 2017	Koordinere revisjon av klimaplan og landbruksplan
	Energigården og Landbrukskontoret	19.april 2017	Presentasjon av kunnskapsgrunnlag for landbruksplan og klimaplan
Innspillmøter	HRA	29.mars 2017	
	Energigården	8.mai 2017 18.okt. 2017	
	Jevnaker hage	15.mars 2017	
	Naturvernforbundets lokallag Gran/Lunner		Forespørsel om dialogmøte sendt 18.april 2017. Ingen tilbakemelding på henvendelsen.
Brosjyre sendt til alle husstander på Hadeland	Alle innbyggere	Januar 2017 (Uke 4)	Informasjon om oppstart av planprosess og

			oversikt over muligheter for medvirkning (workshops, klimakontor og kontaklinformasjon).
Temabaserte workshops	Åpent for alle Målgruppe: Innbyggere, næringsliv, lokalpolitikere	1.feb.2017 21.feb. 2017 8.mars 2017 29.mars 2017 19.april 2017	Faglige innlegg. Gruppearbeid
Åpent klimakontor på bibliotekene	Åpent for alle Målgruppe: Innbyggere	Roa 13.mars Jevnaker 28.mars Brandbu 4.april Harestua 4.april Gran 25.april	
Politisk behandling av høringsutkast	Gran kommunestyre	14.des. 2017	
	Lunner kommunestyre	14.des. 2017	
	Jevnaker kommunestyre	3.mai 2018	
	Gran kommunestyre	30.august 2018	
	Lunner kommunestyre	22.mars 2018	
	Jevnaker kommunestyre	6.sept 2018	

5. Medvirkning

Bred deltakelse er viktig for å få kunnskap, innspill til tiltak og for å sikre forankring av gjennomføringen. Flere aktiviteter ble initiert for å sikre gode muligheter for medvirkning fra politikere, administrasjon, innbyggere, næringsliv og andre eksterne aktører. De fire hovedaktivitetene beskrives kort her.

5.1 Informasjonsbrosjyre til alle husstander

Det ble sendt ut brosjyre til alle husholdninger i Gran, Lunner og Jevnaker med informasjon om energi- og klimaplanen, planprosessen og oversikt over møteplasser og kanaler for medvirkning. I brosjyren ble innbyggere oppfordret til å komme med innspill på epost eller telefon. Det resulterte i totalt 9 henvendelser med innspill fra innbyggere på epost/telefon.

Se kopi av brosjyren for Lunner i kapittel 6 (vedlegg).

5.2 Fem temabaserte workshops

Det ble arrangert fem temabaserte workshops som var åpen for alle med ulike møtesteder på Hadeland. Tidsrammen for hver workshop var 3 timer og inkluderte både presentasjoner, gruppearbeid og bevertning.

Temaene for de fem workshopene var følgende:

- 1) Arealbruk & Transport
- 2) Bygg, energi & offentlige anskaffelser
- 3) Bærekraftig næringsutvikling
- 4) Jordbruk & Skogbruk

5) Husholdninger (forbruk, avfall, formidling, adferdsendring)

Hver workshop innledet med faglige presentasjoner om kveldens tema. 2-4 fagpersoner ble invitert til å presentere utfordringer og løsninger for sitt fagfelt, samt gi en oversikt over nasjonale og regionale føringer og virkemidler.

I del 2 av workshopen ble deltakerne delt inn i grupper med en gruppeleder. Gruppeleder var rekruttert på forhånd og hadde ansvar for å lede gruppearbeidet og være referent. Metodikken som ble brukt i gruppearbeidet kalles «De bonos hatter (6 tenkehatter)». Metoden tar utgangspunkt i prinsippet om parallelltenkning og kan brukes som et diskusjons- og/eller prosessverktøy med vekt på å bygge på hverandres argumenter og se en sak fra ulike ståsteder sammen. På den måten kan en få frem og utvikle idéer som ikke ville kommet frem av en vanlig diskusjon der en er for opptatt av å bryte ned hverandres argumentasjon og fremme egne synspunkter til å se verdien av og bygge på hverandres tanker. Erfaringen fra workshopene er at metoden er et godt verktøy for å få en konstruktiv og strukturert diskusjon.

I gruppearbeidet skulle deltakerne vurdere kveldens tema med utgangspunkt i følgende punkter og ved hjelp av «de bonos hatter»:

- Reaksjoner/refleksjoner til presentasjonene/temaet
- Identifisere lokale utfordringer og muligheter
- Forslag til tiltak og løsninger
- Drøfte valg og prioritering av tiltak (effekt, påvirkningsgrad, kostnader og konsekvenser, målbarhet, gjennomførbarhet, synergieffekter)
- Identifisere behov for iverksetting (kompetanse, virkemidler etc.)

Til slutt måtte gruppene velge ut tre punkter som de skulle presentere i plenum som avslutning av gruppearbeidet.

I etterkant av workshopene ble det arrangert et møte med gruppelederne for å oppsummere innspill fra gruppearbeidet med utgangspunkt i utfyllingsskjemaet som ble brukt under workshopen. Det ble også gjort en evaluering av program og metodikk, og drøftet hva vi ta med videre av innspill i planarbeidet

Totalt var det ca. 60 deltakere som deltok på workshopene, mange kom flere ganger slik at antallet på deltakere pr workshop er høyere. Det varierte mellom 12-30 deltakere per workshop. Deltakerfordeling: ca. 1/3 lokalpolitikere, 1/3 næringsliv, 1/3 innbyggere, lag og foreninger

Program for workshopene og skjemaer for gruppearbeid ligger vedlagt i kapittel 6. Det er også lagt ved en oppsummering av innspillene fra gruppearbeidet på tema-workshopene.

5.3 Åpent klimakontor på bibliotekene

Klimapådriver ønsket å tilby et lavterskeltilbud til innbyggere som ikke hadde anledning eller ikke var komfortable med å delta på workshop. Gjennom informasjonsbrosjyren ble det derfor satt opp fem datoer på Hadelands fem bibliotek hvor klimapådriver holdt åpent kontor. Det gav innbyggere anledning til uformelle samtaler og spørsmål med klimapådriver om klima- og energiarbeidet og mulighet for å gi innspill til ny klima- og energiplan. Totalt 7 innbyggere benyttet seg av dette tilbudet.

Plakat om klimakontor som ble satt opp på biblioteket ligger vedlagt i kapittel 6.

5.4 Hadelandstinget

Hadelandstinget er et årlig møte hvor det tas det opp ulike temaer/ utfordringer for Hadelandsregionen og man ser på framtidige prioriteringer. På Hadelandstinget samles sentrale politikere fra regionrådet for Hadeland, formannskapsmedlemmene i Hadelandskommunene, fylkesmannen, fylkestingsrepresentanter fra Hadeland og Stortingsrepresentanter fra Oppland, i tillegg til representanter fra administrasjonen i kommunene og aktuelt næringsliv.

På Hadelandstinget får deltakerne høre innlegg til inspirasjon og få være med aktivt i workshop og dialog.

Temaet for Hadelandstinget 2017 var følgende: «*Hvordan jobbe sammen for et mer bærekraftig Hadeland? Det jobbes for tiden med nye klima- og energiplaner for kommunene. Hvordan engasjere innbyggerne og næringsliv i smart lokal samfunnsutvikling? Hvilke tiltak kan det offentlige og næringslivet jobbe med sammen?*»

Programmet for Hadelandstinget 2017:

Hadelandstinget 5.mai kl.9-15

Sted: Thorbjørnrud hotel (Auditoriet)

Kl.9.00: Velkommen til Hadelandstinget v/regionrådsleder

Kl 9.10: Klima og bærekraft som tema for årets Hadelandsting v/ klimapådriver Kristin Molstad

Kl 9.20: Velkommen til Thorbjørnrud hotell v/ Olav Lie Nilssen

Kl.9.30: Foredrag – hva kan kommunene selv gjøre? v/Marius Holm, miljøorganisasjonen Zero

Kl.10.20: Pause

Kl.10.40: Foredrag – Hadeland i dag og i fremtiden v/ Karl Fredrik Tangen

Kl.11.30: Lunsj

kl.12.15: Mentimeter (klimaquiz)

Kl.12.30: Introduksjon til gruppearbeid v/Ellen Sagengen

Kl.12:45: Gruppearbeid

Kl.14.00: Pause

Kl. 14.15: Oppsummering v/gruppeledere

Kl.15.00: Avslutning

Klimaplanarbeidet var utgangspunkt for gruppearbeidet på Hadelandstinget. Vi tok utgangspunkt i innspillene som var kommet så langt i planprosessen (fra workshopene, politiske arbeidsmøter og administrativ arbeidsgruppe). Disse ble strukturert i et skjema, og gruppearbeidet på Hadelandstinget var to ulike innfallsvinkler for å prioritere mellom alle klimatiltakene. Her er en kort skisse av gruppeoppgavene:

Gruppearbeid

- **5 min: Oppstart**
 - Velg en gruppeleder som styrer ordet underveis og presenterer i plenum til slutt.
 - Gruppeleder kan skrive selv eller delegere oppgaven.
- **Ca 55 min: Vurdering av tiltak – Prioritering del 1**

Tenk som en lokal aktør
Tenk Hadelandssamfunnet de neste fire år

 - Velg i fellesskap ut 10 tiltak fra listene som dere vil gi en nærmere vurdering
 - Gi de 10 utvalgte tiltakene vurdering etter gitte kriterier
 - Regn ut gjennomsnittskarakteren for tiltaket
- **15 min: Vurdering av tiltak – Prioritering del 2**

Tenk som en rik velgjører/investor

 - Fordel 20 monopolsedler på tiltak gruppen vil investere i

Skjema med tiltaksliste som ble brukt under gruppearbeidet på Hadelandstinget ligger vedlagt i kapittel 6 (vedlegg).

6. Vedlegg

- a) Brosjyre som ble sendt ut til husstander (her: Lunnens versjon)
- b) Plakat for klimakontor på bibliotekene
- c) Skjema som ble brukt for under gruppearbeidet på Hadelandstinget:
- d) Skjema som ble brukt for å notere innspill fra gruppearbeidet på temaworkshopene:
- e) Program for tema-workshopene
- f) Oppsummering av innspill fra tema-workshopene

a) En brosjyre med informasjon om oppstart av planprosessen ble sendt ut til alle husstander på Hadeland i januar 2017. Her er Lunnens versjon:

Ny plan for energi og klima

Gran, Lunner og Jevnaker kommuner skal utarbeide en felles regional plan for energi og klima på Hadeland for 2018-2021. De regionale strategimålene og handlingsplanen skal innarbeides i kommunenes egne planer, og danner grunnlaget for hvordan kommunene skal jobbe med energi og klima i de neste fire årene.

Gran, Lunner og Jevnaker kommuner ønsker å involvere innbyggere, næringsliv, skoler, barnehager og ulike lag og foreninger i utviklingen av strategier og tiltak for hvordan vi kan skape et mer bærekraftig og klimavennlig Hadeland.

Invitasjon til workshops

Vi vil gjerne skape lokalt engasjement for energi- og klimaarbeidet i Hadelandskommunene og inviterer derfor til fem tema-workshops. Her vil vi sammen drøfte hvilke mål og tiltak som kan stimulere til handling, bidra til nødvendig klimagassreduksjon og tilrettelegge for god regional utvikling. Alle er velkommen til å delta. Det vil bli foredrag, gruppesamtaler og enkel bevertning. Påmelding til kristin.molstad@gran.kommune.no.

Workshop I: Arealbruk & Transport
Onsdag 1. februar kl. 18-21, Auditoriet, Hadeland våg skole

Workshop II: Bygg, energi & offentlige anskaffelser
Tirsdag 21. februar kl. 18-21, Jevnaker samfunnshus

Workshop III: Næringsliv & verdiskaping
Onsdag 8. mars kl. 18-21, Hadelandshagen, Storgata 15, Gran

Workshop IV: Jordbruk & Skogbruk
Onsdag 29. mars kl. 18-21, Lunner rådhus

Workshop V: Husholdninger (forbruk, avfall, formidling, adferd)
Onsdag 19. april kl. 18-21, Harestua Arena

Invitasjon til kaffesamtale

Klimapådriver for Hadeland koordinerer arbeidet med ny energi- og klimaplan. Fem dager i mars/april finner du henne på biblioteket hvor hun holder åpent klimakontor for alle som har noe på hjertet. Har du spørsmål eller ideer til energi og klimaarbeidet eller innspill til ny energi- og klimaplan, så kom gjerne innom biblioteket for en prat.

TID & STED:

Roa Bibliotek
Mandag 13. mars kl. 14-18

Harestua Bibliotek
Tirsdag 21. mars kl. 14-18

Jevnaker Bibliotek
Tirsdag 28. mars kl. 14-18

Gran bibliotek avd. Brandbu
Tirsdag 4. april kl. 14-18

Gran bibliotek avd. Gran
Tirsdag 25. april kl. 14-18

Følg med på kommunens hjemmeside og Facebookside for mer informasjon om workshops, klimakontor og annet som skjer i forbindelse med ny energi- og klimaplan.

KONTAKTINFORMASJON

Har du spørsmål, innspill og ideer knyttet til energi og klima, ta kontakt med klimapådriver for Hadeland.

Kristin Molstad
Klimapådriver
Regionrådet for Hadeland

Telefon: 45 48 68 70
E-post: kristin.molstad@gran.kommune.no

b) Plakat for klimakontor på bibliotekene:

Engasjert i klima, energi og bærekraft?

Har du innspill til hvordan vi kan gjøre en forskjell på Hadeland?

Har du ideer til tiltak du vil drøfte?

Klimapådriver for Hadeland holder åpent klimakontor på biblioteket og inviterer til samtaler om klima, energi og bærekraftig samfunnsutvikling.

Små og store spørsmål, ideer eller innspill ønskes velkommen.

Tid: tirsdag 4.april kl.16-18
Sted: Harestua bibliotek

Kontaktinformasjon: kristin.molstad@gran.kommune.no / 45486870

– nært og naturlig

c) Skjema som ble brukt for under gruppearbeidet på Hadelandstinget:

	Tiltaksforslag	Klima- effekt	Gjennom- førbarhet	Synergi- effekter	Innova- sjonsgr ad	Prioritering	
						Del 1	Del 2
1	Fra 2018 er alle biler som kommunen kjøper inn fossilfrie, så lenge de kan dekke våre krav til funksjonalitet. For større biler og maskiner skal fossilfritt drivstoff brukes så langt det lar seg gjøre. Innen 2022 er alle kommunale kjøretøy fossilfrie.						
2	Areal- og transportplanlegging legger opp til at reisemiddelvalg styres fra personbil over på miljøvennlige alternativer						
3	Utlånsordning for elsykler til innbyggere.						
4	Aktivere skolene i ulike prosjekt/tiltak med fokus på å gå til skolen, samkjøring etc. for å redusere bruk av privatbil og drosje til skoleskuss.						
5	Kartlegge og gjennomføre tilretteleggingstiltak som vil gjøre det enklere og mer attraktivt å ta kollektivtransport, sykle og gå. Eksempler: - Vurdere differensierte parkeringsnormer i kommuneplanbestemmelsene - Etablere trygg sykkelparkering («sykkelhotell») - Utbedre gang- og sykkelveier - Samkjøring/kollektivtilbud til fritidsaktiviteter/arrangementer						
6	Det skal etableres elbilladestasjoner ved alle kommunale virksomheter som kan dokumentere et behov for det, og der det er kapasitet i elsystemet.						
7	Jobbe for økt lokal bruk av biogass fra HRA.						
8	Hovedutviklingsområdene på Hadeland skal skje på Harestua, Roa, Gran sentrum, Brandbu og Nesbakken gjennom omdisponering og fortetting av eksisterende byggeområder. Ved omreguleringer eller nyreguleringer av bolig- og næringsområder skal et godt eksisterende eller mulighet for et godt fremtidig kollektivtilbud vektlegges i planleggingen.						
9	Utvikle sentrumsområdene til energi- og klimadytrale tettsteder med gode fremtidsrettede løsninger, fokus på redusert behov for transport, bygg med lavt energibehov.						
10	Arbeide for mer bruk av web- og telefonmøter og seminarer etc. (Streaming, webinar)						
11	Jobbe videre gjennom Stor-Oslo Nord samarbeidet for at investeringer i CityLink prioriteres i Nasjonal Transportplan.						
12	Unngå drenering av myr og våtmark i arealplaner og reguleringsplaner.						

d) Skjema som ble brukt for å notere innspill fra gruppearbeidet på temaworkshopene:

TEMA:	GRUPPE:
 <p>Nevn et par ting du festet deg ved i presentasjonene. <i>Ny kunnskap? Nye spørsmål?.</i></p>	<p>Hvilke utfordringer har Hadeland/kommunene på dette området? Hva er status quo?</p>
 <p>Hvilke ideer og løsninger finnes?</p>	 <p>Hvordan kan Hadeland/kommunene bidra til å løse utfordringene? <i>Muligheter/fortrinn, tilpasningsevne etc.</i></p>
 <p>Hvilke følelser/umiddelbare reaksjoner gir ideene og forslagene? <i>Hva kjennes riktig? Hva frustrerer, engasjerer, overrasker, provoserer, forvirrer etc.?</i></p>	<p>Drøft gjennomførbare til ideene/forslagene. <i>Aktuelle virkemidler (gulrot/pisk), økonomi, behov for samarbeid, relevante målkonflikter</i></p>

Svart er dystert og alvorlig. Den svarte hatten er forbeholden, kritisk og forsiktig. Den peker ut svakheter ved en idé.

Hvilke ulemper og utfordringer kan ideene medføre?

Blått er kjølig. Det er også himmelens farge, noe som står over alt annet. Den blå hatten er opptatt av kontroll, organiserer, sammenfatter og konkluderer.

Ut fra det grunnlaget vi har, hva er mest logisk å gjøre?

Rødt antyder følelser, temperament, innlevelse og intuisjon. Den røde hatten gir den emosjonelle synsvinkelen.

Hva oppleves riktig, og hvilke følelser får vi av forslagene?

Gult er solfylt og positivt. Den gule hatten er optimistisk og dreier seg om håp, visjoner, drømmer, muligheter og positiv tenkning.

Hva er bra med ideene?

Hvitt er nøytralt, objektivt, upartisk, faktaorientert. Den hvite hatten befatter seg med mest mulig sikker viten og statistikker.

Hva vet vi? Hvilken informasjon har vi?

Grønt er gress, vegetasjon og rik, fruktbar vekst. Den grønne hatten markerer kreativitet, skapertrang, mønsterskifte og nye ideer.

Hvilke ideer får vi?

e) Program for tema-workshopene:

Workshop 1: Arealbruk & Transport

KVELDENS PROGRAM

Kl.18.00: Presentasjoner

- Innledning v/ Kristin Molstad, klimapådriver for Hadeland
- Sigmund Hagen, daglig leder, Regionrådet for Hadeland
- Øyvind Andreas Sørli, samfunnsplanlegger, Gran kommune

Kl.19.00: Introduksjon til workshop v/Ellen Sagengen

Kl.19.15: Beverting/gruppesamling

Kl.19.40: Gruppesamling

Kl.20.30: Veien videre v/klimapådriver

Kl.20.35: Oppsummering v/gruppeledere

Kl.21.00: Avslutning/Mingling

Workshop 2: Bygg, energi og offentlige anskaffelser

KVELDENS PROGRAM

Kl.18.00: Innledninger om kveldens tema

- Muligheter og utfordringer i energimarkedet v/Olav Stensli, Glitre Energi
- Miljøkrav i offentlige anskaffelser – med hovedfokus på bygg v/Gard Olsen og Petter Molden, Gran kommune
- Bærekraftig byggeri v/Harald Thoresen, prosjektleder for Nasjonalt program for leverandørutvikling
- Energieffektivisering, energistyring og andre driftstiltak i kommunale bygg og anlegg v/Lars Haakenstad, Jevnaker kommune

Kl.19.05: Informasjon om gruppearbeidet v/klimapådriver

Kl.19.15: Bevertning/gruppesamling

Kl.19.30: Gruppearbeid

Kl.20.35: Veien videre v/klimapådriver

Kl.20.45: Oppsummering v/gruppeledere

Kl.21.00: Avslutning/Mingling

Workshop 3: Næringsliv og reiseliv

KVELDENS PROGRAM

Kl.18.00: Innledninger om kveldens tema

- Næringslivets rolle i det grønne skiftet. Bærekraft som konkurransefortrinn v/Even Alexander Hagen, fylkesordfører i Oppland
- Bærekraftig reiseliv i praksis v/Torhild Solbakken, Norsk Turistutvikling
- Eksempel fra bedrift
 - o Digitalisering og ny teknologi i byggebransjen v/John Olav Sigvartsen, tømrermester i Norgeshus JOS-Bygg og styremedlem i Bygg21

Kl.19.10: Informasjon om gruppearbeidet v/klimapådriver

Kl.19.15: Bevertning/gruppesamling

Kl.19.30: Gruppearbeid

Kl.20.40: Oppsummering v/gruppeledere

Kl.20.50: Veien videre v/klimapådriver

Kl.21.00: Avslutning/Mingling

Workshop 4: Skogbruk og jordbruk

KVELDENS PROGRAM

Kl.18.00: Innledninger om kveldens tema

- Jordbruket i det grønne skiftet v/Kjersti Andresen, Landbrukskontoret for Hadeland (15 min)
- Skogens rolle i klimasammenheng v/Gunnhild Søgaard, Forsker og avdelingsleder Avd. Skog og klima, NIBIO (25 min)
- Energi- og klimakalkulator for landbruket v/ Erik Eid Hohle, Energigården (15 min)

Kl.19.05: Informasjon om gruppearbeidet v/klimapådriver

Kl.19.10: Bevertning/gruppesamling

Kl.19.20: Gruppearbeid

Kl.20.40: Oppsummering v/gruppeledere

Kl.20.50: Veien videre v/klimapådriver

Kl.21.00: Avslutning

Workshop 5: Husholdninger

KVELDENS PROGRAM

Kl.18.00: Innledninger om kveldens tema

- Folkets klimaløsninger v/Maren Esmark, generalsekretær i Naturvernforbundet
- Energiløsninger i boligen v/Bjørge Kristoffersen, Entelligens
- Eksempler på grasrotinitiativ v/Kristin Molstad, klimapådriver for Hadeland

Kl.19.20: Bevertning

Kl.19.40: Gruppearbeid

Kl.20.40: Oppsummering av gruppearbeidet

Kl.21.00: Avslutning

f) Oppsummering av innspill fra tema-workshopene:

Workshop 1: Arealbruk & Transport GRUPPER: 3 stk

Highlights presentert av gruppene:

Gruppe: Arealbruk

- Hyttebygging og arealbruk (store størrelser)
- Bruke teknologi (bredbånd – hjemmekontor, elbil/lading, helse/omsorg velferdsteknologi – muligheter for klimagassreduksjon ved mindre behov for kjøring/smartere ruter, smarthus)
- Klimareduksjon ved å bygge høyere og tettere der det passer

Gruppe: Kollektivtransport

- Korrespondanse/overgang tog-buss
- Faste rutetider (forutsigbarhet)
- Knutepunktutvikling (pendlerparkering/innfartsparkering)
- Shuttlebuss til Glassverket

Gruppe: Bilbruk, sykkel og gange

- Elsykkel er et godt alternativ (tilbud til utlån/ansatte)
- Mulighet for enklere standard på gang- og sykkelvei?
- Trafikksikkerhet – standarden kan bli hindring til raskere/enklere løsninger for å utbedre noen områder, Statens Vegvesen har veldig strenge regler for utbygging av gang/sykkelvei for å sikre trafikksikkerhet (eks: Bjønneroa)
- Randsfjordferga – bedre korrespondanse med buss + kveldsavganger, el-ferge som alternativ (driftssikkerhet, mindre kjøring), bygge bro (mindre kjøring)

Workshop 2: Bygg, energi og offentlige anskaffelser

GRUPPER: 3 stk

Nevn et par ting du festet deg ved i presentasjonene.
Ny kunnskap? Nye spørsmål? Hva engasjerte, vekket nysgjerrighet, overrasket, provoserte etc.

Sette krav til funksjonsbeskrivelser og kontrakt
Sette vilkår i rammeavtaler
LCC kostnader og miljøregnskap
Strøm kontra solenergi (2024 vil være krysningspunktet for da solenergi er like lønnsomt som strøm)
AMS gir nye muligheter – ha det synlig
Skremt av hvor mye energibruket i bygg hadde økt – mulig grunn: mer ventilasjon, oppvarming av hele huset
Fokus på miljøvektning i offentlige anskaffelser – må prøve seg frem på hvordan lykkes med dette
Positivt å høre at tre i bygg ikke nødvendigvis er dyrere lenger enn stål og betong (Thoresen)
Utålmodig – hvorfor skjer det ikke mer og i raskere tempo
Positivt at kommunen begynner å snakke om øko, nullutslipp
Er det best å sette et absolutt krav i offentlige anskaffelser? Leverandørrisiko

Hvilke utfordringer har Hadeland/kommunene på dette området? Hva er status quo?

Krever kunnskap om produkter og tjenester man etterspør (kravspekk, oversikt over markedet) – kompetanse hos kommuneansatte
Hvordan vil kommunesammenslåing påvirke samarbeidet mellom Hadelandskommunene
Spredt bebyggelse
Vanskelig å involvere folk
Grasrota blir ikke hørt selv om de har gode ideer (earthship)
HRA: Lunner har meldt seg ut av Miljøfyrtårn - negativt
Treghet i systemet
Godt samarbeid i kommunene er viktig
Mangler de yngre på workshopene – viktig for de eldre for å nyansere perspektiv
Segregert samfunn (fag, alder)
Vi har utbyggingsmønster og bygningsmasse som ikke er særlig miljøvennlig
Boligmassen vil bli stående i mange år ennå – ikke så mye nybygging
Skepsis til ekspertise – vanskelig å overbevise folk om nye ting
Hvorfor er det så vanskelig å bruke mer pisk (mer forbud f.eks. produkter) (eks: mikroplast) når noe er åpenbart skadelig – tungt for å endre ting
Vi har utfordring med å planlegge for langsiktig utvikling, men det er akutte klimautfordringer – krever strakstiltak. Det er for seint.
Politisk vilje? Trolig, men i Gran mistillit til statlige rapporter/normer

Hvilke ideer og løsninger finnes?

Tverrfaglig samarbeid
Søke råd hos støtteordninger, energiproduksjon
Søke råd fra Glitre Energi for å holde effektbruken nede – automatisering av prosesser – energistyring
Begrense hvor mange kWh en skal montere på en bolig/hytte
Ikke tilrettelegge for økt vekst – klar over at det ikke er realistisk
Få til noen signalbygg/boområder med miljøvennlige løsninger (Tørtolett, earthship)
Utnytte bygg maksimalt (samlokalisering/tas i bruk hele døgnet) – Eks: Jevnaker samfunnshus
Åpninger i rammeavtaler for å bestille kortreist mat i sesongen
HRA – gjenbrukshall, reparasjonskafé (Eks: ØRAS)
Felles planverk hvor miljøvennlig anskaffelser løses felles
Gjøre klimavennlig valg lettere (veiledningstjeneste for innbyggere)
Øke og tilrettelegge for energifleksibilitet (god tilgang til ved/fjernvarme, strøm, solcelle) – veldig sårbare for strømbrudd
Vi har en kultur for trebruk og treproduksjon, men ingen ungdom har ønske om å utdanne seg eller interesse for dette. Gjør det mer attraktivt å drive med treproduksjon (Gran Tre sliter med lærlinger) – kan kommunene/fylkeskommune stimulere til dette (bioøkonomistategien, almenningene, skogeierlaget, produksjonsbedrifter) – arkitekter, tømrer, (Bygg21)

Hvordan kan Hadeland/kommunene bidra til å løse utfordringene?

Muligheter/fortrinn, tilpasningsevne etc.

Fordel om Hadeland har samme mål/krav
Felles energi- og klimaplan var veldig positivt – skape felles plattform og forståelse
Har mange spennende ting som skjer, lokale ressurser, grunneiere og aktører som satse miljøvennlig (bioenergi, tre)
Bra å ta planarbeid utenfor politikken – inkludere folket
Grønn bølge på Hadeland (lokalmat, andelslandbruk)
Engasjert grasrota (lag og foreninger, skoler og barnehager)
Idefangst fra de som ikke kjenner temaet fullt ut
Kan være i forkant av nedbygging (jordvern, fortetting, grønne lunger)
Nybygging og befolkningsvekst skal gjøres miljøvennlig – gode muligheter til å utnytte dette
Mulig å sette krav til plussus e.l. i et byggefelt? (gulrot: redusere byggesaksgebyr)
Samarbeide for å få bedre kompetanse (tverrkommunalt) - Spille hverandre gode (tenke som Nils Arne Eggen)

Hvilke følelser/umiddelbare reaksjoner gir ideene og forslagene? *Hva kjennes riktig? Hva frustrerer, engasjerer, irriterer, forvirrer etc.?*

Synd at det ikke var mer interesse for tre i utdanning/lærlinger
Klima er komplisert, mye forvirring for folk, motstridende argumenter
Vanskelig å bruke forbud/pisk
Frustrerende at byggebransjen har vært for lite framoverlent (konservative)
Frustrasjon over rigide regelverk
Frustrert over at Lunner kommune ikke er miljøfyrtårn lenger (Grønne energikommuner)
Frustrert over forbrukersamfunn, og glad for at Jevnaker har sagt nei til kjøpesenter
Veldig riktig å ikke bruke mer energi
Få frem riktig beslutningsgrunnlag og dette blir fulgt (politikere)
Utfordring med valg av byggetreprentør – frustrert over at det er problemer med svart arbeid, menneskehandel ved at entreprenør har mange underleverandører – vanskelig å kontrollere
Kommuner må tilrettelegge for å reise mer kollektivt

Drøft gjennomførbarheten til ideene/forslagene. *Aktuelle virkemidler (gulrot/pisk), økonomi, behov for samarbeid, relevante målkonflikter*

Gode støtteordninger som bidrar til tiltak for bruk av mindre energi (Enøk/energieffektivitet)
Bygge mindre?
Energiregnskap for hver husholdning (AMS)
Alle prosjekter trenger en ildsjel for å lykkes – disse ligger mer i grasrota enn i offentlige adm/politikere
Mer fokus på klimaeffekten enn økonomien i tiltak
Bruke positive virkemidler enn pisk
Gode klimaløsninger er ofte like billige som dårlige løsninger og er ofte mer gjennomførbare enn du tror (trebruk)
Hadeland ligger langt fremme på klima/bioenergi enn andre kommuner i Norge – være mer stolte, skryte mer – ny æra innen bioøkonomi (lokale aktører, energigården, almenninger etc.). Kreve støtte fra fylkeskommune/statlig etater.

(Kampanje «Kjøp mindre søppel»)

Workshop 3: Næringsliv

Nevn et par ting du festet deg ved i presentasjonene.
Ny kunnskap? Nye spørsmål?.

Mye transport – (reiselivinnlegget)
Mange muligheter for bruk av teknologi, men vanskelig for kommunen å ta det i bruk. Kommunen henger etter med innfasing av teknologi – har ikke kapasitet pga. daglig drift (Trend å tenke bærekraftig)
Hvordan hente ut gevinst ved digitalisering
Sirkulærøkonomi – hvordan skal vi få inn denne tankegangen
Fond 35 mill var veldig positivt
Miljøsertifisering blir brukt for lite – flere burde tenke på det (spesielt reiselivsaktører) – aktører burde bruke dette mer aktivt i markedsføring, bruke som kvalitetsstempel (Felles standarder på sporbarhet i produksjon (etisk, miljø) – vanskelig å dokumentere dette - burde være internasjonalt anerkjente merker
Ta i bruk ny kunnskap/teknologi krever mye av bedriften (energi, tid) – særlig for mindre bedrifter

GRUPPER: 4 stk

Hvilke utfordringer har Hadeland/kommunene på dette området? *Hva er status quo?*

Mange ulike miljømerker, forvirrende for kunder (vise til mangfold i energi- og klimaplan)
Mange vil ha hjemmekontor, men problemer med bredbåndsdekning
Mye bilkjøring
Mange små bedrifter – utfordrende å ta i bruk ny teknologi (tid til innfasing)
Manglende krav til digitalisering (virkemidler)
For mange generalister – få pådriver (Hadeland)
Hadeland er for lite kjent, vekstpotensiale forløses ikke
Manglende endringsvilje, fordi man er pressa på økonomi, som fører til at man gjør feil. Avventer til at andre går foran (dette er ikke mitt ansvar)

Sliter med rekruttering i treindustrien

Hvilke ideer og løsninger finnes?

Moderne jernbane

Det grønne Hadeland må markedsføres bedre – bedre informasjonsflyt

Tenke delingsøkonomi

Lage informasjonsløsninger som gir samarbeidsgevinster

Skape grønne arbeidsplasser lokalt (grønne fond til FK)

Ha flere digitale møter/streaming av møter, seminarer etc.

Hvordan kan Hadeland/kommunene bidra til å løse utfordringene?

Muligheter/fortrinn, tilpasningsevne etc.

Burde arrangeres flere fora som denne workshop om felles temaer (finne felles samarbeidsmuligheter, erfaringsutveksling) – næringslivet, grønn lunsj

Holdningsendringer (kjøre enøk-kampanjer)

Kommunen kan tilrettelegge for effektiv tjenesteyting

(samlokalisering, sentrumsnært)

Kommunen kan få på plass insentiv-ordning (oljefyr, solcelle) – fri saksbehandling, foregangskommune solcellekampanje for ams-måler, Otera solceller)

Hadeland med profil som grønn reiselivsdestinasjon

(tilrettelegge for togreisende turister)

Fortrinn er nærhet til markedet (Osloregionen)

Etablere samarbeid med de store kompetanseområdene innen

massivtre (Follom, Raufoss)

Lokalmat

Bygge opp bioraffineri på Hadeland (bioplast)

Hvilke følelser/umiddelbare reaksjoner gir ideene og forslagene? *Hva kjennes riktig? Hva frustrerer, engasjerer, overrasker, provoserer, forvirrer etc.?*

Frustrert over at Jevnaker har trekt seg fra samarbeid m/ATP-stilling

Frustrasjon over at det er så vanskelig å ta det digitale løftet

Hadelendingen er litt for treg, trauste og vanskelig å snu – få

inn nye innbyggere (Nederland)

Manglende kapital

Alt for mange omkamper (politiske landskapet)

Er ikke sultne nok på utvikling

Masse som omtales som fakta, men som er politikk

Drøft gjennomførbarheten til ideene/forslagene.

Aktuelle virkemidler (gulrot/pisk), økonomi,

behov for samarbeid, relevante målkonflikter

shuttlebussløsning for Hadelands reiseliv

(delingsøkonomiløsning/fellesbil)

dele maskinpark i landbruket

foredling av lokale råvarer (tre, mat, energi)

støtte/heie fram ildsjelene

turismesatsning inne grønt reiseliv

Workshop 4: Jordbruk og skogbruk **GRUPPER: 4 stk**

Nevn et par ting du festet deg ved i presentasjonene.
Ny kunnskap? Nye spørsmål?

Ny kunnskap om hvor mange faktorer som spiller inn mht klimagassregnskap i skog
 Overraskende hvor mye avgang av skog betyr for klimagassutslipp (vei, atp)
 Skog/jordbruk er omstridt tema – viktig å forholde seg til kunnskap
 Vitlig å være dyktig agronom – gjøre ting smartere enn i går
 Det er håpløst
 Bevisstgjøring på oss selv - Trenger rådgivning
 Interessant at man nå skal gjødsle skog
 Ikke nødvendig at miljøtiltak er gode klimatiltak (målkonflikter – eks: gjødsling)
 Overraskende over betydning av avgang av skogarealer
 Ny kunnskap: bioenergi er bærekraftig, overrasket over stor bioenergiaktivitet i regionen, kua er ikke verste utslippskilde
 Overraskende at bare 8 % klimagassutslipp fra landbruket selv om fokuset er stort.
 Ny kunnskap om skogtiltak: viktig med plantetetthet og hvor tett det går an å plante
 Kunnskap om det trege og raske karbonet
 Problemstilling: bruke opp fossile og binde opp karbonet i skog

Hvilke utfordringer har Hadeland/kommunene på dette området? Hva er status quo?

Mye ord, lite handling
 Vi må få folk til å forstå at alle må bidra for å redusere klimagassutslipp – krever mye kunnskap
 Gran på furumark råtner og slipper ut mye klimagassutslipp
 Dårlig økonomi i mange av tiltakene – må drives idealistisk nå
 Så lenge du nevner bioenergi er det positivt – bør heller ha fokus på energisparing/energieffektivisering
 Vanskelig å få tak i lokalmat
 Utfordringer å få gjort jobben som trengs i nytt klima
 Tidkrevende å gjøre endringer
 Mye husdyr – gjør om beite
 Mye leiejord som gir mye kjøring 2x
 Nedbygging av arealer – må drive fortetting
 Mye privatbilisme – ofte bare en i hver bil
 Riktig bruk av gjødsel – ikke alle har nok kunnskap/praksis
 Landbruket i dag har en stor maskinpark – kan utnyttes bedre
 Intensiv melkeproduksjon med stor kraftforandel må sees potensiale for klimagassreduksjon
 Større bevissthet på foranvendelse
 Diskusjon miljø vs klima vedr kunstgjødsel
 Mye dyr på for lite areal
 Ubrukte rundballer – uutnyttet ressurser
 Savner grønne energikommuner (det grønne imaget er blitt borte)

Hvilke ideer og løsninger finnes?

Keve trebruk i all bygningsmasse
 TEK10 for svake krav til vannbåren varme
 Oppfordre til mindre kjøttforbruk
 Jordbruket kan redusere klimagassutslipp med 13 % med klimasmart drift
 Rådgivning for utnytting av klimavirkemidler/støtteordninger
 Spisse bærekraftkompetansen i kommunene
 Sette av kommunale midler til kompetansebygging
 Stimulere til solceller på alle tak
 Endre tek17 med krav om vannbåren varme
 Ta i bruk ny teknologi
 Bruke energigården som kompetansesenter
 Bruke sensorer, droner etc i jordbruket
 Avl på både planter og dyr, mindre for pr , bedre sorter/arter
 Bruke bioest fra HRA
 Bruke matrester til energi – mindre matavfall
 Bygge i tre

Hvordan kan Hadeland/kommunene bidra til å løse utfordringene?
Muligheter/fortrinn, tilpasningsevne etc.

Lokale treressurser til lokale byggprosjekter
 Bruke tre i alt vi kan i bygg
 Skogen må bli et størst mulig karbonlager
 Kommunen sitter på løsning på arealdisponering
 Kommunen skal stimulere skogbruk /jordbruk til bedre klimatiltak (informasjonsformidling)
 Velge/ta i bruk teknologier som allerede eksisterer – ikke vente
 Trenger rådgivning/mer info
 Heier frem de som driver i dag og nye som vil inn i jordbruket
 Mer informasjon i skolen
 Teknologi blir stadig bedre – tiltak blir billigere
 Rekruttere/engasjere unge i klima på sine arenaer
 Fortetting som godt klimatiltak (bosetting)
 Biogass – bruke lokalt, utnytte bioest mest optimalt (trenger flere brukere)
 Bruk av husdyrgjødsel i biogassproduksjon

<p>Få med Glitre energi på å bygge solceller GMO som mulighet Få opp bruken av solenergi Mer informasjon om klimatiltak – starte tidlig (barn og ungdom) Mer bruk av biogass lokalt (buss) Større ungsogpleie Øke kunnskap (skog/jordbruk) Foringstiltak Tydelig politiske føringer – kommunen må få foran som god forbruker (energikjøper, byggherre, forbruker) Politisk satsning/vilje (bioenergi) Private utbyggere setter krav til egne bygg (eks: Lunner almenning) Gjødsle skog</p>	<p>Stort politisk interesse Stor interesse for lokalmat, andelslandbruk etc Gode på bioenergi (miljø, kunnskap, politisk satsning) Vi har mange gode og aktive bønder og oppegående fagråd Potensiale for grønt image igjen (blitt borte)</p>
<p> Hvilke følelser/umiddelbare reaksjoner gir ideene og forslagene? <i>Hva kjennes riktig? Hva frustrerer, engasjerer, overrasker, provoserer, forvirrer etc.?</i></p> <p>Vi må arbeide sammen om tiltak der vi er enige – og være enig om å være uenig Skjønner ikke hvorfor vi bygger kjernekraftverk (Camilla) Alle snakker om det grønne skiftet, men følges ikke om med statlige midler Vi må handle nå selv om det ikke er de optimale løsningene er her nå – bedre å begynne med noe enn å sitte å vente Bioenergidebatten i gran er veldig frustrerende Frustrerende at det ikke er virkemidler At det som er riktig å gjøre er ikke lønnsomt At ikke den enkelte ikke tar nok ansvar (skoleskyss)</p>	<p><i>Drøft gjennomførbarheten til ideene/forslagene. Aktuelle virkemidler (gulrot/pisk), økonomi, behov for samarbeid, relevante målkonflikter</i></p> <p></p> <p>Teknologi blir stadig bedre Plukke de lavhengende fruktene først Spre kunnskap, gjerne om enkel kunnskap Så blir vi litt og litt bedre Fagrådet er viktig Ønsker å arrangere tilsvarende møte for skogbruket/jordbruket Erfaringsutveksling og samarbeid i landbruket (fagrådet) Hvis det blir lønnsomt, vil flere gjøre tiltak (når først virkemidler blir innført må det være langsiktig/stabilt)</p>

Workshop 5: Husholdninger

GRUPPER: 4 stk

Nevn et par ting du festet deg ved i presentasjonene.
Ny kunnskap? Nye spørsmål?

At kommunene bør støtte initiativ, eks: reparasjonskafeer
Hvordan få med seg folk (psykososiale)?
Ting henger samme – mange valg som sammen skaper bidrag, gode påminnelser om det er viktig å engasjere
Inspirert av lokale ideer og initiativ
Positivt med rådgivningstilbud
Informasjonsarbeid – mer tilgjengelig, inkl. for barn
Ivareta og bruke kunnskap (dyrking, nøysomhet mht ressursbruk)
Spørreundersøkelsen som viste at folk er villig til å gjøre noe med bilbruken – positivt
Kommunen har en rådgivningsrolle
Økt kunnskap øker bevisstheten – lettere å ta rette valg (energibruk)
Hvorfor er Sverige og Danmark bedre på miljø-satsning enn Norge?

Hvilke utfordringer har Hadeland/kommunene på dette området? Hva er status quo?

Kommunene må gi økonomisk støtte til gode ideer
Mye bilkjøring på Hadeland pga bosettingsmønster – bør fortettes mer
Frustrert over at Lunner ikke er medlem i Miljøfyrtårn
Frustrasjon over stort privat forbruk og mye reiser
Folk er kanskje redd for å engasjere seg
For lite gang og sykkelveger, dårlig kollektivtilbud, frustrasjon over mye bilkjøring til/fra skole
frustrasjon over lite engasjement hos folk vedr. klima
for få incentiver til å være god (eks: levere hageavfall – bør ikke koste noe)
mye lysbruk – skal ha det så koselig
god arealplanlegging krever langsiktighet, politisk er dette utfordrende
kommune styrer ikke statsbudsjettet – lite økonomisk fleksibilitet til å ta egne politiske valg (eks følge opp klima)
vi har for fine veier – for enkelt å kjøre bil
negativt at alle må ha vannklosett

Hvilke ideer og løsninger finnes?

Bygge i tre
Bygge klimavennlige hytter
Bygge miljøvennlig og tett
Delingsordninger (bildeling, utstyrsdeling, fellesbruk)
Bruke gulrot/incentiv:
- Det må være gøy å være miljøvennlig
-
Økolandby til hadeland – alternative bosteder
Mer møter, informasjonsformidling
Bedre på infrastruktur (sykkelveier, gangveier)
Skifte armaturer på lys på gangveier, veier
Lage felles solenergianlegg (borettslag, rekkehus, nabolag etc.)
Eksempels makt – vekke ildsjeler
Bochasi kompostering
Produsere biogass
Lokalmatutsalg – lettere å få tak i lokalmat
Legge til rette for torgsalg, reparasjonskafeer – kan være fine inkluderingsarenaer
Hurtiglader på Hadeland
Gratis miljø- og energirådgivning
Ha nok kunnskap og ha et mål å gå etter (målbare)

Hvordan kan Hadeland/kommunene bidra til å løse utfordringene?
Muligheter/fortrinn, tilpasningsevne etc.

Vi har så mange ting å bygge videre som er positivt

- Andelslandbruk, kortreist mat, aktivt miljø – landbruket har mye positivt til å bidra til bærekraft
- Bioenergi (Energigården)
- Trebruk/treindustri
- Hyttetradisjon som er mer nøktern og miljøvennlig – kan satse mer på klimavennlig hytteliv
- Oppegående avfallsselskap – bør bruke mer aktivt i avfallspolitikken
- Vi har gjøviksbanen – stort potensiale for transport
- Petter Jenssen, lokal ressurs
- Kunnskapsrike miljøer
- I Lunner og Gran har de et politisk fora for å ta opp klimasaker
- Klimapådriver
- Mye skog og jord – bra selvforsyning
- Store tak som kan brukes til solenergi
-

<p>størrelser/måleindikatorer å måle seg etter)</p> <p>Støtte/låneordning for private boligeiere, betale tilbake det du sparer</p> <p>Tilskudd til elsykkel</p> <p>Kommunen kjøper inn mange elsykler til kvantumsrabatt</p> <p>Sykle/gå til skolen konkurranse</p> <p>Samordne kollektivtilbud (tog/buss korrespondanse)</p> <p>Arbeidsplasser kan tilrettelegge for miljøvennlig transport</p> <p>Delingsøkonomi - Kan klimapådriver bli rådgiver for delingsøkonomi og samarbeide med frivilligsentralen</p> <p>Hageavfall – kan man ta hånd om dette lokalt i reguleringsplan (egen kompostplass)</p>	
 <p>Hvilke følelser/umiddelbare reaksjoner gir ideene og forslagene? <i>Hva kjennes riktig? Hva frustrerer, engasjerer, overrasker, provoserer, forvirrer etc.?</i></p> <p>Folk må ta ansvar - Feil at klimasaken overlates til det politiske</p> <p>Alt for mye negativ omtale rundt klima i media</p> <p>Frustrasjon over regler over offentlige anskaffelser - vanskelig å kjøpe brukt etc</p> <p>Positivt med møteplasser som denne workshopen</p> <p>Frustrasjon over manglende engasjement hos folk flest – hvorfor kommer ikke flere folk i dag</p> <p>Forvirrende debatter – biodrivstoff, palmeolje – kompliserte</p> <p>Alle kan gjøre litt – positivt at små bidrag monner</p> <p>Dårlig kommuneøkonomi som hindrer klimatiltak</p> <p>Tilrettes for mye for bilkjøring</p> <p>Hytter bygges stort – må kunne klare seg med mindre</p> <p>Frustrasjon over betaling for hageavfall</p>	 <p>Drøft gjennomførbarheten til ideene/forslagene. <i>Aktuelle virkemidler (gulrot/pisk), økonomi, behov for samarbeid, relevante målkonflikter</i></p> <p>Økonomiske virkemidler virker – viktig for elbil/elsykkel + solceller/solfangere (symbolverdi)</p> <p>Kommunen bør støtte gode tiltak el økonomisk fordel</p> <p>Bygge i tre er gjennomførbart og aktuelt – og tradisjon for på Hadeland</p> <p>Ta i bruk alle virkemidler både gulrot/pisk, men feil å legge på avgifter hvor det ikke finnes alternativer</p> <p>Synliggjøre økonomi og miljø – synergieffekter</p> <p>Må være vanskelig å ta de feil valgene, lett å ta de riktige (nudging)</p>

Highlights presentert av gruppene:

- Vi har noen fordeler på Hadeland knyttet til landbruk (andelslandbruk, kortreist mat, klimavennlig hyttetradisjon, trebruk, bioenergi)
- Deling- og fellesskapsordninger
- Økonomiske virkemidler virker (elbil, elsykler, kommunale tilskudd, solenergi)
- Informasjon og Holdningskapende arbeid er viktig
- Samordna atp
- Begynne i det små, se på enkle løsninger, alle monner drar
- God arealplanlegging (mindre størrelser på bygg, tettere)
- Rådgivingsarbeid
- Bruke nudging (små dytt i riktig retning) – tilrettelegging for klimavennlige valg